

فصلنامه علمی تخصصی معارف علوم انسانی و علوم اسلامی
سال ششم- ویژه نامه نوروز 1405-شماره 25- ص 193-208

نقش اجتماعی عفاف و حجاب در تربیت معنوی انسان از دیدگاه آیات و روایات

سیده معصومه شه‌پرست¹

چکیده

مهمترین مشخصه زن و مرد مسلمان حجاب و عفاف است. حجاب در اسلام به گونه ای برای زن طراحی شده است که نه تنها از عواطف وی پاسداری می نماید بلکه امکان فعالیت در تمامی عرصه های زندگی را برای وی فراهم می آورد. مقاله حاضر به نقش اجتماعی عفاف و حجاب در تربیت معنوی انسان از دیدگاه آیات و روایات پرداخته است. با توجه به بررسی های انجام شده می توان گفت که زمانی که حجاب در جامعه گسترش پیدا کند معنویت به وسیله حجاب در جامعه حاکم می شود یعنی با توجه به حجاب فحشا و اعمال گناه کاهش یافته و خانواده و جامعه به تکامل معنوی خواهند رسید. مقاله حاضر به روش کتابخانه ای و تحلیلی نگاشته شده که دارای چهار بخش اصلی از جمله مفهوم شناسی، اهمیت حجاب، نقش ایجابی و سلبی حجاب در کاهش آسیب ها می باشد.

واژگان کلیدی: اجتماع، تربیت، حجاب، زن، عفاف

---

1. طلبه سطح 2، حوزه علمیه حضرت ولیعصر(عج) خواهران، بناب، آذربایجان شرقی.

مقدمه

حجاب و عفاف، از جمله مسائلی است که در همه ادیان به آن توجه ویژه ای شده است و مانند سایر آداب و رسوم در گذرگاه زمان همواره دچار تغییر و تحولاتی بوده و به عبارتی سیر تکاملی را پیموده است. ریشه یابی حجاب در طی تاریخ، نشان می دهد که نخستین انسان های روی زمین نیز حجاب را باور داشته و به این منظور از شاخ و برگ درختان برای پوشاندن بدن خود استفاده می کرده اند.

پژوهش ها نشان می دهد که زنان ایران زمین، از زمان مادها که نخستین ساکنان این دیار و پیرو دین زرتشت بودند، دارای حجاب کاملی بوده اند بدون تردید مبنای حجاب در شریعت یهود، آیات تورات بود که بر حجاب تاکید می کرد. همچنین مسیحیت برای از بین بردن زمینه هرگونه تحریک و تهییج، زنان را به صورت شدیدتری به رعایت کامل پوشش فراخواند. و در نهایت در دین اسلام حجاب یکی از شعایر بارز اسلام، موضوعی جالب توجه و مورد مناقشه بین اصحاب فکر، عالمان دین و همچنین شهروندان جامعه دینی قرار گرفته است.

اهمیت و ضرورت حجاب و پوشش اسلامی تاجایی است که خداوند متعال در بسیاری از سوره های قرآن از آن به عنوان یک ضرورت یاد می کند و آن را حافظ انسان در برابر بسیاری از بیماری های جسمی و روانی می داند از نظر اسلام حجاب فقط اختیاص به زن ندارد بلکه نوعی پرده است که در روابط میان زن و مرد وجود دارد. در اسلام حجاب مانع گمراهی و خودنمایی و حافظ حرمت و از آداب عفت و حیا است. هدف اسلام از حجاب آن است که زن مسلمان با فراغت کامل بتواند وظایف و رسالت اجتماعی خویش را انجام دهد که حفظ نسل انسان، پرداختن به شئون خانه و خانه داری، تربیت کودک و اهمیت دادن به آن است.

دین مبین اسلام حجاب را به عنوان عامل مهم حفظ و اعتدالی شخصیت فردی و تحکیم بنیان خانوادگی و عفت و اخلاق اجتماعی بر زن واجب فرموده است، و حضرت یوسف و مریم را به عنوان اسوه های عفاف و پاکی معرفی نموده است.

از جمله مقالاتی که تا حدودی به این موضوع اشاره کرده اند: مقاله نقش عفاف و حجاب در تربیت معنوی انسان از منظر قرآن کریم و کلام شهیدان نوشته سید محمد رضا علاء الدین منتشر شده در فصلنامه کوثر، مقاله عفاف و حجاب از منظر قرآن کریم، احادیث و روایات نوشته مزگان دانشی منتشر شده در همایش ملی عفاف، حجاب و سبک زندگی همچنین کتاب درآمدی بر مبانی و روش های روان شناختی - تربیتی عفاف و حجاب نوشته جمعی از نویسندگان می باشد.

اما در تحقیق نگاشته شده آنچه که مورد توجه و بررسی قرار گرفته و نسبت به دیگر منابع دارای نوآوری و تمایز می باشد توجه این مقاله به نقش حجاب و عفاف در تربیت معنوی انسان در جامعه می باشد

1: مفهوم شناسی

1_1: مفهوم اجتماع

اجتماع در لغت به معنای آمدن، تجمع، اجماع، فاهم آمدن می باشد.¹ در زبان فارسی اصطلاح اجتماع از زبان عربی اخذ شده و به معانی جماعت، انبوهی، اشتراک، وفاق عمومی و شباهت زیستی گروهی از جانوران یا گیاهان یک منطقه جغرافیایی با شرایط مساوی به کار رفته است.² از منظر جامعه شناسی، اجتماع به گروهی از افراد اطلاق می شود که دارای پیوندهای قوی و بادوامی اند و نیز گاهی اوقات مکان جغرافیایی مشترکی دارند. همچنین اعضای آن در فعالیت های اجتماعی مشارکت منظمی دارند. افراد این گروه هویت یابی قوی با گروه دارند.³

معنای اجتماعی ترکیب و تشکل دو انسان و بیشتر است که مجبور می شوند برای همزیستی دست از نامحدود بودن تمایلات و نیروها و فعالیت ها و استعداد های شخصی خود بردارند.⁴

2_1: مفهوم حجاب

حجاب در لغت به معنای مانع، پرده و پوشش آمده است.⁵ حجاب در لغت کلمه «حجاب» مصدر از ریشه (حج ب) است که اهل لغت تعاریف مختلفی برای آن ذکر کرده اند. برخی گفته اند: «الحجاب ما حجب به شیء عن شیء»⁶. بنابر این تعریف حجاب آن چیزی است که به واسطه آن چیزی از چیزی در حجاب قرار گیرد. روشن است که نباید در تعریف چیزی از خود آن امر یا مشتقات آن استفاده کرد تا مصادره به مطلوب رخ ندهد؛ اما در اینجا برای روشن شدن معنای حجاب از فعل آن (جب) استفاده شده است. لذا بهتر آن است که گفته شود: «الحجاب کل ما حال بین شیئین؛ هر آنچه میان دو چیز حائل شود، حجاب است»⁷.

برخی نیز این واژه را کمی دقیق تر، تعریف کرده اند: «الحجاب هو الحائل الحاجز المانع عن تلاقی شیئین أو أثرهما، سواء كانا مادیین أو معنویین أو مختلفین، وسواء كان الحاجب مادةً أو

¹ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱، ص ۴۳۵

² آراسته خو، نقد و نگرش بر فرهنگ اصطلاحات علمی-اجتماعی، ص ۷۴

³ شارع پور، جامعه شناسی شهری، ص ۱۱

⁴ جعفری، ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، ص ۱۵۵

⁵ جوهری، صحاح اللغة، الحجاب الستری؛ فیومی، المصباح المنیر، ذیل واژه حجاب

⁶ فراهیدی، العین، ج ۳، ص ۸۶

⁷ طریحی، مجمع البحرین ج ۲، ص ۳۴

معنویا؛ از این منظر حجاب، حائل میان دو چیز است که مانع تلاقی آن دو یا اثرگذاری آن دو بر هم می شود^۱» حال این دو چیز می توانند مادی باشند یا معنوی، یا اینکه یکی مادی و دیگری معنوی. آن مانع هم می تواند مادی باشد یا معنوی است.

این کلمه از آن جهت مفهوم پوشش می دهد که پرده، وسیله ی پوشش است، ولی هر پوششی حجاب نیست؛ بلکه آن پوششی حجاب نامیده می شود که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت گیرد^۲.

3_1: مفهوم عفاف

عفت، نگاه داشتن نفس از چیزهایی است که حرام بوده یا انجام آن شایسته نیست و به تعبیر دیگر، عفت عبارت است از بازداشتن نفس و نگاه داشتن قوای شهوانی از محرّمات و نوامیس مردم می باشد^۳.

همچنین عفت یک حالت نفسانی است که مانع از تسلط شهوت و هوای نفسانی بر انسان می شود^۴. عفت، حالتی نفسانی است به معنی رام بودن قوه شهوانی تحت حکومت عقل و ایمان است^۵.

می توان گفت عفت به معنای خود کنترلی، نظارت بر خویشستن، پرهیزکاری، احساس حضور در محضر خداوند و جلوگیری از طغیان نفس در ارتکاب به معاصی، در شئون مختلف وجودی انسان به ویژه در حیطه جنسی است. فردی که به چنین ارزش هایی پایبند باشد و آنها را در خود به صورت معقول و منطقی نهادینه کرده باشد از انحرافات اخلاقی به ویژه انحرافات جنسی در امان خواهد بود و به تبع آن از کمالات اخلاقی برخوردار خواهد شد. بنابراین عفت به کسی گفته می شود که در برابر خواسته های نفسانی، از جمله کشش های جنسی، مقاومت نموده، خود را حفظ نماید^۶.

4_1: مفهوم تربیت

¹ مصطفوی، *التحقیق فی کلمات القرآن*، ج ۲، ص ۱۶۷

² مطهری، *مسئله ی حجاب*، ص 78.

³ طریحی، *مجمع البحرین*، ج 5، ص 102، ماده عفت؛ ابن منظور، *لسان العرب*، ج 9، ص 253، ماده عفت.

⁴ راغب اصفهانی، *المفردات فی غریب القرآن*، ص 573؛ قریشی، *قاموس قرآن*، ج 5، ص 18.

⁵ مطهری، *تعلیم و تربیت*، ص 150.

⁶ اکبری، *عفت و پاکدامنی در اسلام*، ص: 15

واژه «تربیت» از ریشه «رب» به معنای مالک و سرپرست^۱ یا تربیت از ریشه «ربو» و در لغت به معنای زیاد شدن، رشد کردن و بزرگ شدن است^۲ تربیت در لغت به معنای پروردن، ادب و اخلاق را به کسی آموختن. معین، فرهنگ معین. ذیل واژه. تربیت. و همین طور به معنای زیاد و رشد است^۳

پرورش دادن، یعنی استعدادهای درونی را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت درآوردن و پروردن. بنابراین با صنعت «ساختن» به معنی اینکه شیء یا اشیا را تحت یک نوع پیراستن ها و آراستن ها قرار می دهند و یا اجزاء و اشیا را با هم ترکیب می کنند و نظم می آید نشان برقرار می سازند، متفاوت است^۴.

تربیت عبارت است از: «برانگیختن و فراهم آوردن موجبات رشد و پرورش و شکوفایی تمامی استعدادها، توانایی ها و قابلیت های انسان به منظور رسیدن به کمال و سعادت مطلوب»^۵. «تربیت» به مفهوم عام آن، شامل جنبه های گوناگون جسمانی، روانی، عاطفی، عقلانی، اجتماعی، اخلاقی و دینی است و هر یک از این ابعاد به لحاظ روان شناختی و تربیتی در زندگی انسان اهمیت فراوان دارد. آنچه در دوره نخست زندگی توجه بدان لازم است پرورش و رشد هماهنگ و منظم ابعاد وجودی کودک است؛ به گونه ای که اگر در بعضی آن ها، دچار نارسایی گردد و یا حیثاً رشد مطلوب نیابد در آینده دچار مشکل خواهد شد. تحقق این امر، مسؤلیت بزرگی است که بر دوش مربیان کودک و نوجوان، اعم از والدین، آموزگاران و دست اندرکاران امور تربیتی مدارس، گذاشته شده است^۶.

2: اهمیت حجاب

مسئله پوشش زنان در احکام و تعالیم دین اسلام از اهمیت بسزایی برخوردار است. به طور کلی، معیارهای مطلوب پوشش زنان مسلمان در اسلام را می توان در واژه «حجاب» خلاصه کرد. امروزه به زنی که در انجام وظایف شرعی خود کوتاهی کرده و پوشش اسلامی را رعایت نکند، بدحجاب یا بی حجاب گویند^۷.

^۱ قمی، فرهنگ واژگان قرآن کریم، ص 93.

^۲ ابن منظور، لسان العرب، ج 5، ص 126.

^۳ همان، ج 14، ص 305.

^۴ مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، ص 56 و 76.

^۵ بهشتی، مبانی تربیت از دیدگاه قرآن، ص 35.

^۶ شریعتمداری، روان شناسی تربیتی، ص 191 - 192.

^۷ مطهری، مسئله حجاب، ص 63.

و جوب حجاب و پوشش برای بانوان در برابر مردان غیرمحرّم، مورد توافق فقهای همه مذاهب اسلامی است.¹

لزوم رعایت حجاب و پوشش ساری از مرزهای عفت و حیا، یکی از مسلمات و واجبات بلکه از ضروریات دین اسلام است. در زمان حاضر همه کسانی که با مسلمانان معاشرت دارند فهمیده اند که یکی از برنامه های تمام فرق مسلمین حجاب است که کم کم به یک شعار تبدیل شده و به آن پایبند هستند.²

احادیثی از معصومین (علیهم السلام) به دست مسلمانان رسیده اند که صراحتاً پوشش بانوان را مورد تأکید قرار می دهند. در حدیثی از امام صادق (علیه السلام) آمده است که ایشان می فرمایند: «لَا يَصْلُحُ لِلْجَارِيَةِ إِذَا حَاضَتْ إِلَّا أَنْ تُخْتَمَرَ إِلَّا أَنْ لَا تَجِدَهُ» (دختر بایستی باید بعد از بلوغ خمار [رو سری] بر سر نهد مگر اینکه قادر به تهیه آن نباشد). شبیه به این روایت از آن امام، این بیان نیز نقل شده است که: «بر دختری که به سن بلوغ می رسد، روزه و حجاب واجب است».³

محدوده پوشش زنان و کسانی که این پوشش باید در حضور آنها رعایت شود، موضوعی است که این گونه در این بیان نبوی مورد اشاره قرار گرفته است: «نمایان ساختن تمام بدن برای زوج رواست و سر و گردن را می توان در برابر پدر و برادر آشکار کرد، اما در برابر نامحرّم باید از چهار پوشش استفاده کرد: پیراهن، روسری، پوششی وسیع تر از روسری که بر روی سینه می افتد و چادر».⁴

ایجاد امنیت روانی و حفظ سلامت اخلاقی جامعه و ارزش گذاری عفاف و حیاست - گوناگونی مراتب احکام حجاب به خوبی قابل تحلیل است. تأکید قرآن و احادیث و متون فقهی بر اکتساب و تقویت ملکه عفت و تقوا، ضرورت رعایت حیا و عفاف در مناسبات زن و مرد غیرمحرّم، و حرمت برخی امور (همچون قرار گرفتن زن و مرد غیرمحرّم در یک محیط بدون امکان ورود شخص دیگر، نهی شدید از چشم چرانی مردان، و جوب ستر برای زن در برابر غیرمحرّم و پرهیز او از هرگونه رفتار تحریک آمیز در محیط جامعه از قبیل تبرّج یا سخن گفتن مهیج) بیانگر ارتباط وثیق عفاف و حیا با حجاب است.⁵

¹ طباطبائی یزدی، *عروه الوثقی*، ج 5، ص 494-495؛

² مکارم شیرازی، *النکاح*، ج 1، ص 53

³ کلینی، *الکافی*، ج 5، ص 532؛ حر عاملی، *وسائل الشیعه*، ج 4، ص 409

⁴ فیض کاشانی، *تفسیر صافی*، ج 3، ص 430

⁵ مجلسی، *بحار الانوار*، ج 68، ص 268-272؛

پوشش اسلامی از احکام ضروری اسلام اصل قانون حجاب اسلامی، صرفاً از ضروریات فقه نیست؛ بلکه از ضروریات دین مبین است؛ چه اینکه نصّ صریح قرآن بر آن گواهی می دهد و تنها ظهور آیات قرآن دلیل بر آن نیست تا جای اختلاف برداشت و محل تردید باشد. است و هیچ مسلمانی نمی تواند در آن تردید کند؛ زیرا هم قرآن مجید به آن تصریح کرده است و هم روایات بسیار بر وجوب آن گواهی می دهند. به همین جهت، فقیهان شیعه و سنی به اتفاق به آن فتوا داده اند. همان طور که نماز و روزه به دورانی خاص اختصاص ندارد، دستور پوشش نیز چنین است و ادعای عصری بودن آن بی دلیل و غیر کارشنا سانه می نماید. خداوند متعال در سوره نور نخست به مردان مسلمان و سپس در آیه بعد به زنان مسلمان فرمان می دهد از چشم چرانی اجتناب کنند و در رعایت پوشش بدن از نامحرمان کوشا باشند: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ؛ [ای پیامبر] به مردان مؤمن بگو دیدگان خود فرو خولانند و عفت پیشه ساخته، دامن خود را از نگاه نامحرمان بپوشانند. این کار برای پاکی و پاکیزگی شان بهتر است و خداوند بدانچه می کنند، آگاه است.» «غضّ» در لغت عرب آمده به معنای «کاستن» است و «غضّ بصر» یعنی کاهش دادن نگاه نه بستن چشم^۱. البته متعلق این فعل و اینکه از چه چیز چشمان خود را فرو بندند، ذکر نشده است؛ اما با توجه به سیاق آیات، به ویژه آیه بعد، روشن می گردد مقصود آن است که خیره خیره زنان نامحرم را تماشا نکنند و از چشم چرانی بپرهیزند^۲.

از سوی دیگر، ممکن است مقصود از «حفظ فرج» در این آیه پاکدامنی و حفظ آن از آلودگی به زنا و فحشا باشد؛ ولی عقیده مفسران اولیه اسلام و نیز مفاد روایات از جمله سخن امام صادق (علیه السلام) است^۳. این است که مراد از «حفظ فرج» در همه آیات قرآن کریم پاکدامنی و حفظ آن از آلودگی به فحشا است؛ جز در این دو آیه که به معنای حفظ از نظر و وجوب پوشش در مقابل نامحرم است. آنگاه خداوند متعال فلسفه این آموزه را نظافت و پاکی روح می داند و بر خلاف اهل جاهلیت قدیم و جدید - مانند «برتراند راسل» که این ممنوعیت را یک نوع محرومیت و اخلاق بی منطق و به اصطلاح «تابو» (تحریم های ترس آور رایج در میان ملل

¹ سوره نور، آیه 30

² طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج 7 - 8، ص 216؛ راغب اصفهانی، مفردات المفردات فی غریب القرآن، ص 361

³ مطهری، مسأله حجاب، ص 125 - 128.

⁴ طبرسی، مجمع البیان، ص 216 و 217

وحشی) می داند می گوید: این پوشش به منظور طهارت روح بشر از اینکه پیوسته درباره مسائل مربوط به اسافل اعضا بیندیشد، واجب شده است.¹

3: نقش اجتماعی حجاب

حجاب ا سلامی اثرات فراوانی در تربیت روحی و معنوی جامعه دارد که برخی از مهم ترین آنها عبارت اند از:

3_1: جلوگیری از فحشا

پوشش و حجاب یکی از بهترین راه های باز دارنده از شهوت رانی جنسی پوشش اسلامی برای بانوان می باشد همان گونه که خداوند متعال می فرماید: «وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ؛ زینت و آرایش خود را جز آنچه قهرا ظاهر می شود بر بیگانه آشکار نسازند و باید سینه و دوش خود را به مقنعه بپوشانند»².

همچون مردان که بلید از نگاه آلوده به زنان بپرهیزند، زنان نیز نبلید از روی شهوت به مردان نامحرم بنگرند، بلکه باید نگاه خود را کنترل کنند و زینت و زیبایی خود را از نامحرم بپوشانند، جز صورت و دستها که به طور طبیعی ظاهر است و پوشش آنها، موجب مشکلاتی در انجام امور زندگی می شود.³

حفظ حجاب و ترک جلوه گری، ثمرات بسیاری دارد که برخی از آنها عبارت است از: آرامش روحی، استحکام پیوند خانوادگی، حفظ نسل، جلوگیری از سوء قصد و تجاوز، پیشگیری از امراض مقاربتی و روانی، پائین آمدن آمار طلاق، خودکشی، فرزندان نامشروع و سقط جنین، از بین رفتن رقابت های منفی، حفظ شخصیت و انسانیت زن، و نجات از چشمها و دل های هوسبازی که امروز غرب و شرق را در خود فرو برده است.⁴

بدون شک در عصر حاضر که بعضی نام آن را عصر برهنگی و آزادی جنسی گذارده اند و افراد غریزه، بی بند و باری زنان را جزئی از آزادی او می دانند سخن از حجاب گفتن برای این دسته ناخوشایند و گاه افسانه ای است متعلق به زمانهای گذشته! ولی مفاسد بی حساب و مشکلات و گرفتاریهای روز افزون که از این آزادیهای بی قید و شرط به وجود آمده سبب شده که تدریجا گوش شنوایی برای این سخن پیدا شود.⁵

¹ مطهری، *مسأله حجاب*، ص 129

² سوره نور، آیه ۳۱

³ قرآنی، *تفسیر نور*، ج ۶، ص ۱۷۵

⁴ همان

⁵ مکارم شیرازی، *تفسیر نمونه*، ج ۳، ص ۲۹۲

برای بانوان پوشش اندام و کتمان مواضع آرایش یک امر ضروری اسلام است که اگر رعایت شود از اکثر مفاسد از جمله فحشا جلوگیری می کند.

3_2: تکامل اجتماعی

فلسفه پوشش در اسلام چند چیز است: بعضی از آن‌ها جنبه روانی دارد، بعضی جنبه خانه و خانواده، بعضی دیگر جنبه اجتماعی و بعضی مربوط است به بالا بردن احترام زن و جلوگیری از ابتدال او است!

حجاب در اسلام از یک مسئله کلی تر و اساسی تری ریشه می گیرد و آن این است که می خواهد انواع التذاذهای جنسی، چه بصری و لمسی و چه نوع دیگر، به محیط خانوادگی و در کادر ازدواج قانونی اختصاص یابد (و) اجتماع منحصرأ برای کار و فعالیت باشد، برخلاف سیستم غربی عصر حاضر که کار و فعالیت را با لذت جویی های جنسی به هم می آمیزد. اسلام می خواهد این دو محیط را کاملاً از یکدیگر تفکیک کند^۲

خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَ أَرَأَيْتُمْ كَرِهَ اللَّهُ لِعِبَادِهِ أَنْ يَدِينُوا عَلَيْهِمْ مِنْ جَلَابِيبِهِمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذِنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا؛ ای پیغمبر (گرامی) با زنان و دختران خود و زنان مؤمنان بگو که خویشتن را به چادر فرو پوشند، که این کار برای اینکه آنها (به عفت و حریت) شناخته شوند تا از تعرض و جَسارت (هوس رانان) آزار نکشند بسیار نزدیکتر است و خدا (در حق خلق) بسیار آمرزنده و مهربان است»^۳.

مسلمانان وظیفه دارند که در میان خود در روابط اجتماعی و خانوادگی- عفتِ شخصی و عمومی را رعایت کنند، زنان با حجاب کامل اسلامی و رعایت شؤون اجتماعی، از هر گونه خود نمایی و تحریک مردان امتناع ورزند و مردان نیز با متانت و املنت در حفظ پاکدامنی خود و دیگران بکوشند. همچنین، خانواده خویش را از رفت و آمدهای غیر ضرور، پوشیدن لباس های مبتذل و زننده، خودآرایی در اجتماع، سخن گفتن بی جا و روبرو شدن با نامحرم و... بازدارند تا زمینه های ناامنی ناموسی، جای خود را به امنیت و عفت بدهد^۴.

اگر انسان، چه مرد و چه زن، تصمیم بگیرد که میل جنسی را منحصر کند [به محیط خانواده] و محیط اجتماع را محیط کارها و فعالیتهای اجتماعی خود محسوب کند، تصمیم بگیرد

¹ مطهری، مجموعه آثار، ج 19، ص 437

² همان

³ سوره احزاب، آیه 59

⁴ الهامی نیا، اخلاق نظامی، ص 47

همینکه از کنار هم سر خود بیرون آمد درباره این مسائل فکر نکند، بهتر میتواند فعال و آزاد باشد^۱

3_3: تکامل خانواده

خویش داشتن داری و عفاف محیط خانواده را از فساد اخلاقی و اختلافات ویرانگر در امان می دارد؛ زیرا عفت، بزرگترین عامل حفظ انسان از غلتیدن به ورطه فساد و تباهی است. امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) فرمود: «ثَمَرَةُ الْعِفَّةِ الصِّيَانَةُ؛ نتیجه پاکدامنی، مصون ماندن است»^۲.

خداوند در قرآن کریم فرموده اند: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ؛ (ای رسول ما) مردان مؤمن را بگو تا چشمها (از نگاه ناروا) بپوشند و فروج و اندام شان را (از کار زشت با زنان) محفوظ دارند که این بر پاکیزگی (جسم و جان) آنان اصلح است، و البته خدا به هر چه کنید کاملاً آگاه است»^۳.

معنای آیه این است که چشمهای شان و نظرهای شان را از چیزی که نظر کردن به آن حلال و جایز نیست حفظ کنند و نگاه دارند. یا از نگاه کردن به چیزی که شاید بسته نیست به آن نگاه کنند چشمان خود را حفظ کنند اعم از آن که عدم استحقاق نظر از باب حرمت باشد^۴.

انسان عقیف، بیش از حد لازم طلب نمی کند و در زندگی زناشویی به همسر خود قانع بوده، در پی هوسرانی نمی رود.

حضرت علی (علیه السلام) فرمود: «لَمْ يَتَحَلَّ بِالْعِفَّةِ مَنْ أَشْتَهَى مَا لَا يَجِدُ؛ هر کس آنچه را نمی یابد بخواهد، به [زینت] عفت آراسته نیست»^۵.

ویژگی عفت و حجاب، عاملی بسیار مؤثر در حفظ و ارتقای موقعیت و شخصیت زن و نیز گرایش مرد به سوی زن است. ناگفته نماند که حیای زن در برابر مردان بیگانه ارزشمند است؛ و از آن به «حیای عاقلانه» یاد می شود و باعث ارتقاء سطح سازگاری همسران می شود. اما در مقابل «حیای احمقانه»!

در ارتباط میان زن و شوهر زمینه ناسازگاری آنان می شود. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می فرماید: «الحیاء حیاءان، حیاء عقل و حیاء حمق؛ حیاء دو قسم است: یکی عاقلانه و دیگری احمقانه حیایی برخاسته از دانایی، نه حیایی که پیامد نادانی است»^۶.

^۱ مطهری، یادداشت‌های استاد، ج 3، ص 364

^۲ آمدی، شرح غررالحکم، ج 3، ص 323

^۳ سوره نور آیه ۳۰

^۴ سلطان علی شاه، متن و ترجمه فارسی تفسیر شریف بیان السعادة فی مقامات العبادة، ج ۱۰، ص ۳۱۳

^۵ آمدی، غررالحکم، ج 5، ص 98

^۶ مجلسی، بحار الأنوار، ج 74، ص 156

امام صادق (علیه السلام) می فرمایند: «خیر نساء کم التی اذا خلت مع زوجها، خلعت له درع الحیاء و اذا لبست، لبست معه درع الحیاء؛ بهترین زنان شما کسی است که چون با هم سرش خلوت کند، جامه حیا از تن به در کند و چون بپوشد و همراه او شود، زره حیا را بر تن کند^۱». حضرت بهترین زن را کسی می داند که چون جامه بپوشد و از خانه بیرون رود، لباسی از حیا و عفت بر تن کند که مانند سپر و زره حافظ او باشد؛ یعنی با چنان وقار و سنگینی راه برود که تیره‌های نظر جوانان هرزه اجازه ورود به شخصیت او را نداشته باشد؛ ولی در خلوت با شوهر، هرگونه ظرافت کاری، طننازی و عشوگری برای زن نه تنها جایز، بلکه بهتر است. بهترین زن مسلمان، زنی است که در زمان خلوت با شوهرش، خوش زبان و شیرین حرکات باشد. چیزی که زن را در ردیف بهترین زنان مسلمان قرار می دهد، همین است که بتواند این دو حالت به ظاهر متناقض را در وجود خود حفظ کند. خلاصه آن که زن باید با لباس رزم و بزم خود را بشناسد و هر یک در جای خود بپوشد^۲.

3_4: کم شدن گناه و آرامش

آرامش، به حالت نفسانی و صفت روانی و قلبی خاص (آسودگی خاطر، ثبات و طمأنینه) گفته می شود^۳

قرآن منشأ آرامش را خداوند می داند. در واقع آرامش هدیه و لطفی است از خداوند به بندگان و گرنه از سان از خود هیچ ندارد^۴. خداوند گرفتاری ها و تاریکی های روحی و روانی را از ان سان دور می سازد و بستر آرامش آدمی را فراهم می آورد.

خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید: «قُلِ اللّٰهُ يَنْجِيكُمْ مِنْهَا وَمَنْ كَلَّ كَرْبٌ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ؛ بگو خداوند شما را از این ها، و از هر مشکلی و اندوهی، نجات می دهد؛ باز هم شما برای او همتا قرار می دهید (و راه کفر می پویید)^۵».

آرامش روانی از حالات ان سان حکیم، صاحب اراده و از نتایج ایمان است. ان سان به صورت فطری بر اساس مصالح و مفاسد عمل می کند. در نتیجه نفس ان سان، آرامش می یابد. بلی این آرامش تا زمانی است که خواسته های نفسانی در آن خللی ایجاد نکند^۶.

¹ همان، ج ۷۴، ص ۱۵۶

² مصطفوی، *بهشت خانواده*، ج 1، ص 60.

³ دهخدا، *لغت نامه دهخدا*، ج 1، ص 98.

⁴ رفسنجانی، *فرهنگ معارف قرآن*، ج 1، ص 149

⁵ سوره انعام آیه 64

⁶ طباطبایی، *تفسیر المیزان*، ج 11، ص 483

در خصوص رابطه عفت با آرامش باید گفت نتیجه عفت و پاکدامنی، دارا شدن طهارت نفس است و تا جایی انسان را پیش می برد که در پاکی به مقام ملائک می رسد؛ حضرت علی (علیه السلام) فرموده اند: «لَكَادَ الْعَفِيفُ أَنْ يَكُونَ مَلَكًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ؛ چنین انسان با عفتی نزدیک است فرشته‌های از فرشتگان باشد»¹. نتیجه این طهارت و پاکی نفس، آرامش است.

از دیگر سو انسان با عفت فکرش کم تر به خواسته های جسمی مشغول می شود و دل مشغولی هایش نسبت به این امور کم تر می باشد، لذا تعادل روحی پیدا می کنند. به همین جهت انسان های عقیف به مراتب از افراد لایبالی و هوس باز از آرامش روحی و تعادل شخصیتی بیشتری در زندگی برخوردارند.

خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ؛ به مؤمنان بگو چشم های خود را (از نگاه به نامحرمان) فروگیرند، و دامان خود را (از بی عفتی) حفظ کنند؛ این برای آنان پاکیزه تر است، خداوند به آنچه انجام می دهند آگاه است»².

این آیه به دو مسأله مهم اشاره می کند، که رعایت آنها موجب پاکی و آرامش انسان است و آن دو کنترل چشم و حفظ دامن از آلودگی هاست، که از لوازم پاکدامنی و عفاف هستند³. بی حجابی می تواند به بستری مناسبی برای به وجود آمدن بیماری های روانی برای زنان و مردان تبدیل شود. چنانچه وضعیت کنونی جوامع غربی که پوشش و حجاب از ارزش های زن به شمار نمی آید، گویای این حقیقت است که بر اثر بی حجابی و برهنگی، فساد و فحشا چنان گسترش یافته است که دختران و پسران از خانواده خود هم در امان نیستند و زن که باید مظهر عاطفه و اخلاق باشد، عامل فساد، بی رحمی، فساد، قتل، آدم ربایی و تجاوز به عنف شده است. اما وقتی ما برای روابط بین زن و مرد، حریم و قانونی چون حجاب قرار دهیم و اذت های جنسی را محصور در خانواده کنیم، هرگز به این مشکلات درمان ناپذیر روانی و روحی مبتلا نمی شویم و بهتر می توانیم زمینه رشد و شکوفا شدن استعداد های انسانی و رسیدن به سلامت روانی افراد، به ویژه زنان و دختران را، آماده کنیم⁴.

رعایت حجاب از زمینه هایی است که می تواند به افزایش آرامش روانی زن و مرد، کم شدن گناه و بالا رفتن توانمندی اجتماعی آنان منجر شود؛ به تعبیر دیگر، آرامش روانی می تولد

¹ للصبحی صالح، نهج البلاغه، ص 559

² انصاریان، ترجمه نهج البلاغه، ص 894

³ سوره نور، آیه 30

⁴ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج 14، ص 436

⁵ رجبی، حجاب و نقش آن در سلامت روان، ص 134-136

استهلاک قوا در محیط اجتماعی را کاهش دهد. در این جا نقش قوانین محدود کننده دین در موضوع پوشش، شبیه نقش قوانین محدود کننده در میدان های ورزشی است که با ایجاد محدودیت در رفتارهای غیر ورزشی و در نظر گرفتن جریمه خطا، کارت زرد و کارت قرمز، سعی می کند استعداد بازیکنان را به سمت انجام رفتار ورزش شکارانه متمرکز نماید؛ از سوی دیگر رعایت حجاب، به کاهش استرس های ناشی از دغدغه های رقابت جوانه زنان با یکدیگر، در مدگرایی و جلوه گیری در محیط اجتماعی منجر می شود.¹

---

¹ کاشانی، بررسی تاریخی و جامعه شناسی حجاب در ادیان الهی، فصلنامه تخصصی بانوان شیعه، ش11، ص

نتیجه

لزوم پوشیدگی و به اصطلاح حجاب زن در برابر مرد بیگانه یکی از احکام بدیهی در اسلام است و در قرآن کریم و روایات وارده از پیامبر و معصومین (علیهم السلام) و در کلمات و فتوای فقها به وجوب و کیفیت آن مکرر روی آن تاکید شده است و فلسفه وجودی آن حفظ مقام و ساحت مادی و معنوی زن و مرد و زمینه ساز رشد و کمال آنها تا مراتب عالی انسانیت است. پوشش زن یکی از ضروریات دین اسلام است که قرآن کریم حجاب به معنی پوشش بیرونی و عفاف به معنی پوشش درونی است این دو عامل موجب سلامت جامعه می شوند و در صورت نبود آنها مشکلات و اثرات مخرب زیادی در جامعه به وجود خواهد آمد. امر حجاب که یک دستور دینی است از شاخه های مهم جامعه ما است و با بسیاری از مسائل پیوند خورده و دارای ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است. از آنجا که ترویج عفاف و حجاب در تنظیم روابط بین زن و مرد در خانواده نقش بسزایی دارد لیکن با تنظیم روابط همه افراد در جامعه نیز مرتبط خواهد بود و رعایت حجاب و عفاف باعث حفظ ارزشهای انسانی، مقابله با تهاجم فرهنگی غرب، آرامش و پایداری نهاد مقدس خانواده، افزایش احساس امنیت اجتماعی و نیز کاهش چشمگیر آسیبهای اجتماعی میشود.

منابع

قرآن کریم

- 1) آمدی، عبد الواحد، غرر الحکم و درر الکلم، قم، دارالکتب الاسلامی، بی تا
- 2) آراسته خو، محمد، نقد و نگرش بر فرهنگ اصطلاحات علمی - اجتماعی، تهران، گسترده، ۱۳۶۹ ه ش
- 3) ابن منظور، محمد ابن مکرم، لسان العرب، بیروت، دارالصادر، 1414 ه ق
- 4) انصاریان، حسین، ترجمه نهج البلاغه، قم، دارالعرفان، 1388 ه ش
- 5) اکبری، محمود، عفت و پاکدامنی در اسلام، تهران، فتیان، 1393 ه ش
- 6) الهامی نیا، علی اصغر، اخلاق نظامی، تهران، مرکز نمایندگی ولی فقیه سپاه، 1393 ه ش
- 7) بهشتی، محمد، مبانی تربیت از دیدگاه قرآن، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۸ ه ش
- 8) جعفری، محمد تقی، ترجمه نهج البلاغه، قم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، بی تا
- 9) جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیة، قاهره، ۱۳۷۶ ه ش
- 10) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، نشر موسسه آل البیت، بی تا
- 11) دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه، ۱۳۷۱ ه ش.
- 12) رجبی، عباس، حجاب و نقش آن در سلامت روان، قم: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، 1390 ه ش
- 13) راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، بیروت، دار القلم، چاپ اول، 1412 ق.
- 14) رفسنجانی، علی اکبر، فرهنگ معارف قرآن، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، 1379 ه ش
- 15) سلطان علی شاه، سلطان محمد بن حیدر، تفسیر بیان السعاده فی مقامات العباده، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، 1408 ه ش
- 16) شارع پور، محمود، جامعه شناسی شهری، قم، سمت، 1387 ه ش
- 17) شریعتمداری، علی، روانشناسی تربیتی، تهران، امیرکبیر، 1375 ه ش
- 18) شریف الرضی، محمد بن حسین، فی ظلال نهج البلاغه، صالح، صبحی، قم، هجرت، چاپ اول، 1414 ه ق
- 19) طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، تهران، مکتبه المرتضویه، ۱۳۷۵، ه ش

- 20) طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان، قم، دار الکتب اسلامی، ۱۳۶۰ ه ش
- 21) طباطبایی یزدی، محمد کاظم، عروه الوثقی، تهران، دینا، ۱۳۹۵ ه ش
- 22) طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، تهران، ناصر خسرو، چاپ هشتم، ۱۳۸۴ ه ش
- 23) فراهیدی، خلیل بن احمد؛ کتاب العین، قم، انتشارات هجرت، 1410 ه ق
- 24) فیومی، احمد؛ المصباح المنیر، قم، انتشارات هجرت، چاپ دوم، 1414ق
- 25) فیض کاشانی، ملا محسن، تفسیر صافی، تهران، مکتبه الصدر، ۱۳۷۳ ه ش
- 26) قرشی، سید علی اکبر؛ قاموس قرآن، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چاپ هشتم، ۱۳۷۸ ه ش.
- 27) قرائتی، محسن، تف سیر نور، تهران، مرکز فرهنگی در سهای از قرآن، چاپ یازدهم، 1383 ه ش
- 28) قمی، عباس، فرهنگ واژگان قرآن کریم، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی. شرکت چاپ و نشر بین الملل، 1395 ه ش
- 29) کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، قم، دارالحدیث، بی تا
- 30) کاشانی، مجید، برر سی تاریخی و جامعه شناسی حجاب در ادیان الهی، تهران، فصلنامه تخصصی بانوان شیعه، 1386 ه ش
- 31) مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰ ش.
- 32) مطهری، مرتضی، مسئله ی حجاب، تهران، صدرا، بی تا
- 33) _____، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران، صدرا، چاپ یازدهم، 1367 ه ش
- 34) _____، مجموعه آثار، تهران، صدرا، بی تا
- 35) _____، یادداشت‌های استاد، تهران، صدرا، 1387 ه ش
- 36) مکارم شیرازی، ناصر، کتاب النکاح، قم، مدرسه الإمام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، 1380 ه ش
- 37) _____، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چاپ اول، ۱۳۷۴ ه ش.
- 38) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران، دار الکتب الاسلامیه، بی تا.
- مصطفوی، جواد، بهشت

